

İsrail'deki Yargı Revizyonu Tasarısını ve Protestoları Anlamak - Tuğçe Ersoy

Son dört yıldır siyasi istikrarsızlığın içinde bulunan İsrail halkı beşinci seçime 2022 yılının son aylarında gitti ve belki de bu defa toplumun tüm hücrelerine yayılacak, daha şiddetli bir istikrarsızlığa sürüklendi. 37. hükümet bir kez daha Likud lideri Benjamin Netanyahu liderliğinde kuruldu. Gelgelelim sükûnet bir yana, son koalisyon hükümeti ve almayı planladığı kararlar İsrail'i tarihinde görülmemiş bir protestolar sarmalı

içine çekti.

Ülkede dört ayı aşkın süredir devam eden gösterileri tetikleyen, yargı revizyonu yapma kararlılığındaki hükümet ülkenin tarihindeki en aşırı milliyetçi-dindar koalisyon olması açısından tarihe geçti. Likud liderliğindeki koalisyonda Dini Siyonist Parti, Kahanist ve anti-Arap Otzma Yehudit (Yahudi Gücü), Haredi (ultra-Ortodoks) Şas ve Birleşik Tevrat Yahudiliği (UTJ) ile aşırı sağcı-dindar Noam partileri yer alıyor. 2022'nin son günlerinde kurulan bu koalisyon 28 Aralık'ta programını açıkladı. Hayat pahalılığıyla mücadele edilmesi, eğitimde eşitliğin sağlanması, Arap sektöründeki suç ve güvenlik meselelerinin ele alınması gibi hususların yanısıra İsrail'in her yerinde, işgal altındaki topraklar da dâhil, yerleşimin teşviki, devletin Yahudi karakterinin korunması ve yasama - yürütme - yargı arasındaki, iktidarın iddiasına göre yargının elinde aşırı güç olmasından bozulan dengenin sağlanması gibi konular koalisyonun niteliğini göstermesi ve niyetlerinin sorgulanması açısından öne çıkan başlıklardır. Protestoları tetikleyen ise hükümet tarafından yargı reformu olarak sunulan gelgelelim halk tarafından yargıya, dolayısıyla özgürlüklere ve demokrasiye darbe olarak algılanan revizyon programı oldu. Ancak henüz yargı revizyonuna sıra gelmeden, hükümeti kurmak için atılan adımlar kararlılıkla sürdürülmekte olan bu protestoların arka planındaki algılanan 'tehdidi' ve yaklaşmakta olan 'tehlikeyi' protestocular nezdinde açıkça ortaya koymuş oldu. Koalisyon üyelerine verilen yeni ve görülmemiş pozisyonlar ile kanunen bakanlık yapamayacak olanların bakan olarak atanması ise bu hissiyatın katalizörü oldu.

Kamuoyuna Ben-Gvir, Deri ve Smotrich kanunları olarak yansıyan düzenlemeler hukukun üstünlüğünün varsayıldığı demokratik bir sistemde kabul edilemez uygulamalar olarak görülüyor. Bu minvalde, Otzma Yehudit lideri ve Ulusal Güvenlik Bakanı olan Itamar Ben-Gvir'e kolluk kuvvetleri üzerinde

benzeri görülmemiş bir yetki verilmesi ve savcı ve diğer yetkililer ile konsültasyondan sonra soruşturmaları yönlendirme ve onların nasıl yürütüleceğine karar verme yetkisiyle donatıldı. Bu, Ben-Gvir'in koalisyona katılmak için özel şartıydı. Maliye Bakanı olan Dini Siyonist Parti lideri Bezalel Smotrich aynı zamanda bir bakanlık içinde başka bir nevi ast bakanlık pozisyonu edindi. Savunma Bakanlığı içinde işgal altındaki topraklardaki meselelerle ilgilenecek birimin (COGAT - *Coordinator of Government Activities in the Territories*) başına 'sivil' meselelerle ilgilenmek üzere Arap ve Filistinli karşıtı, Yahudi üstünlüğünü ve yerleşim hareketini destekleyen Smotrich getirildi. Smotrich de koalisyon anlaşması sayesinde COGAT biriminin başına gelecek generalleri atama, Başbakan Netanyahu'nun onayıyla yerleşime dair hususları ele alma gibi yetkilerle donatıldı. ŞAS lideri Aryeh Deri ise hakkındaki "dolandırıcılık, güveni kötüye kullanma, mahkeme işlemlerini engelleme, kara para aklama ve vergi suçu" ile ilgili soruşturma devam etmesine rağmen 29 Aralık'ta İçişleri ve Sağlık Bakanı olarak atandı. Ne var ki, 18 Ocak 2023'te İsrail Yüksek Mahkemesi vergi suçundan hüküm giydiği için bakanlık görevini devam ettiremeyeceğine hükmetti ve Deri 24 Ocak'ta görevini bıraktı. Bu atamalar İsrail'deki kitleler tarafından hukukun üstünlüğünü görmezden gelen keyfi girişimler olarak algılandı. Likud partili Adalet Bakanı Yariv Levin'in 4 Ocak'taki yargı sisteminin gözden geçirilmesine dair teklifi ise bardağı taşıran son damla oldu ve 7 Ocak Cumartesi günü binlerce kişinin başlattığı yargıda revizyon yapılmasına karşı gösteriler, yüzbinleri bularak bugüne kadar devam etti.

Aslına

bakılırsa, iktidarın söylemiyle

teklif edilen yargı 'reformu' yeni bir gündem değil. Levin ile beraber hâlihazırdaki Knesset sözcüsü

Amir Ohana ile Anayasa, Hukuk ve Adalet Komisyonu başkanı Simcha Rothman yıllardır reform taleplerini dile getirmekteydiler. Gelgelelim söz konusu revizyonu talep edenlerin

siyasi pozisyonu ve ideolojisi durumu karmaşık hale getiren bir etken.

Rothman'ın aşırı sağcı Dini Siyonist Parti üyesi olması ve kamuoyuna verdiği demeçler, halkın belli bir kesiminin nezdinde niyetlerin sorgulanmasına neden oluyor. Rothman'ın ifade özgürlüğüne

dair şu demeci bu kanıyı destekler nitelikte: "[İnsanların istemedikleri şeyleri yapmamaları da özgürlük. İfade özgürlüğü Araplar veya LGBT bireyler hakkında 'hoş olmayan' şeyler söylemeyi de kapsar.](#)" Bu ifadelerin nefret söylemi olarak algılanması ise

kaçınılmazdı. Dolayısıyla koalisyon hükümetinin yargıda revizyon teklifi kitleler tarafından demokrasiye ve hukukun üstünlüğüne bir darbe olarak algılandı ve kitleler hukuk düzenini ve demokrasiyi korumak adına sokaklara dökülerek gösteriler düzenlemeye başladılar. Bu kesimlerin en büyük kaygısı temel haklarını kaybetmek, onlardan mahrum kalmaktı; hükümetin kompozisyonu da bu kanıyı güçlendiren bir faktör oldu.

İsrail

yargı sisteminde Yüksek Mahkeme temel hak ve özgürlüklerin korunması ile hukukun

üstünlüğünün sürdürülmesini garanti eden en yüksek merci olmasından ötürü hayati bir rol oynar. Diğer bir

deyişle Yüksek Mahkeme demokratik-seküler sistemin temel direklerinden biridir.

Bu koruyucu-sürdürücü rolünden dolayı yasama ve yürütme erklerini de denetleyen, yeri geldiğinde yasamayı geçersiz kılan yetkilerle donatılmıştır.

İsrail özelinde

Yüksek Mahkeme üzerinde denge/kontrol eksikliği olduğuna ve olağanüstü gücü olduğuna dair bir eleştiri yapılabilecekse de, bunun sebebi İsrail'de anayasanın olmamasına bağlanabilir.

Hal böyle

olunca, ülkede anayasa yerine geçen Temel Yasaları denetleyecek, iktidarların otoriterleşmesinin veya sınırları aşmasının

önündeki tek güvence bu kurum

olmaktadır. İşte, şimdiki koalisyonun bu kurumun yapısını değiştirecek ve

yetkilerini kısıtlayacak olan revizyon teklifi özellikle seküler kesimler nezdinde

demokrasinin tehlikede olduğu kanaatini dođurdu. [Teklifin içeriđi](#) bu kanaati güçlendirecek nitelikte.

Levin'in sunduğu 'reform' planını demokratik bir sistemde yargının zararına olacak türden düzenlemeler olarak nitelemek mümkün.

Tasarı onaylandığı takdirde yasama yetkisi daha da güçlenirken, yargı (Yüksek Mahkeme) yetkisi kısıtlanacaktır. Bu durumda yapılması tasarlanan değişikliklerin en başında Yargıç Atama Komisyonunun kompozisyonun değişmesi geliyor. Dokuz üyeli bu komisyonda (biri adalet bakanı olan) 2 kabine üyesi, (biri muhalefetten olan) 2 Knesset (İsrail meclisi) üyesi, 2 Baro üyesi, 2 Yüksek Mahkeme üyesi ve Yüksek Mahkemenin başkanı bulunmaktadır. Tasarıda baro

temsilcilerinin komisyondan çıkarılarak biri hükümetten biri Knessetten olmak üzere iki siyasi kadronun daha Komisyona ilave edilmesi teklif edilmekte. Bu durumda tasarıya göre

Yüksek Mahkeme yargıçlarına veto yetkisi sağlanacaksa da, komisyonda siyasiler çoğunlukta olacak. Bu da, atamaların siyasileşmesi yönünde bir tehlike doğacağı kanaatini

yaratıyor. Yargı denetiminin düzenlenmesine (aslında zorlaştırılmasına) yönelik teklif ise Knessetten çıkacak

herhangi bir kanunun hükümsüz kılınması/feshedilmesi için özel çoğunluk aranmasıdır. Böyle olunca, Temel Yasalar duruşma

konusu olamayacak, Mahkemenin bu yasaların üstünde olması, yani onları denetlemesi engellenebilecek. Böylece,

Temel Yasalara karşı açılacak davalarda Mahkemenin kararlarının kabulü için mecliste salt çoğunluğun (120 sandalyeli Knessette 61) aranması düzenlemesi geçtiği takdirde herhangi bir hükümetin Mahkemenin fesih kararlarını yeniden yürürlüğe koymasının önü

açılacaktır. Bu husus, özellikle

temel haklar ve azınlık hakları açısından sıkıntı doğurabilir.

Ayrımcı-dışlayıcı yasal düzenlemelere karşı bireyler haklarını arama konusunda dezavantajlı konuma düşebilirler. Mahkeme hükmünü ortadan kaldıran bu teklif (*override*

clause) meclisin yargı denetiminden muaf olduğu bir durumun ortaya çıkmasına yol açabilir. Anayasal modellerde Anayasa Mahkemelerinin bu işlevini İsrail'de Yüksek Mahkeme üstlenmiştir.

Mahkemenin aynı zamanda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine benzer bir şekilde hak gaspına karşı bireysel davalara da bakıyor olması yasaların bu bağlamda incelenerek hükümsüz hale getirilmesini engelleyecektir. Özellikle STK'ların azınlıklar lehine dava açma kabiliyeti sınırlanabilecektir.

Bunun

iki dünya görüşünün

karşı karşıya geldiği bir durum olduğu çıkarımını yapmak da mümkün. Zira sağ-dindar kanat, hâkimlerin sol eğilimli olduğunu öne sürerek yetkilerinin azaltılmasını isterken; sol-seküler kanat ise bu girişimin gücü ele geçirme planı olduğunu, ultra-Ortodoksların daha fazla koza sahip olarak demokratik yapının altını oyacağını düşünüyor.

Yüksek

Mahkemenin demokrasinin ve liberal değerlerin savunucusu haline geldiği süreci anımsamak, Mahkemenin yetkilerindeki değişikliğin halk nezdinde nasıl hakların ve özgürlüklerin kaybı anlamına geldiğini ve sokaklara döküldüğü

bağlamı anlamaya yardımcı olacaktır. İsrail'de temel insan hak ve özgürlüklerini koruyan iki Temel Yasa

olan İnsan Onuru ve Özgürlük (1992) ile Çalışma Özgürlüğü (1994) kanunları ülkenin

demokratik yapısını güçlendirmek amacıyla yürürlüğe girmişti. Ülkede insan

hakları bağlamında önemli bir değişimi işaret eden bu düzenlemeler aynı

zamanda Yüksek Mahkemeye yargı denetimi gücünü vermiştir. 1995'teki "United Mizrahi

Bankası v. Migdal Kooperatif Köyü" davasında verilen karar bu açıdan dönüm noktası

olmuş, ülkenin tarihine anayasal devrim olarak geçmiştir. Adı geçen davada

Yüksek Mahkeme Temel Yasaların anayasal statüye sahip ve mutlak yasaların

üstünde olduğuna hükmetti. Knesset Mahkemenin hükümlerine uydu; davaya

konu

olan yasayı yeniden gündeme alsa da yukarıda sözü edilen Temel Yasaları göz ardı etmeden yasama yapma yoluna gitti. O dönem Mahkemenin başkanı olan Aharon Barak yazılı anayasa olmamasından doğan sıkıntıyı Temel Yasalara anayasal statü atfedilmesi suretiyle aşmış oldu. Böylelikle Mahkeme Temel Yasalara (anayasaya) aykırı yasamayı geçersiz kılma yetkisi edindi. İşte bu yüzden Barak da 37. hükümetin yargı revizyonunu demokrasiye tehlikeye atacak

bir adım olarak niteliyor. Özellikle İnsan Onuru ve Özgürlük yasası özel hayatın, mülkiyetin, bireysel özgürlüklerin korunması bağlamında bir güvence olagelmıştır. İsraili Filistinliler, Etiyopyalı Yahudiler, kadınlar, LGBTQ bireyler bu sayede hak arayabilmişlerdir. 2022 yılında iyice şiddetlenen Şeyh Cerrah'taki

Filistinliler ile Yahudiler arasında mülkiyet sahipliğinden doğan tartışmalar ve zorla tahliyeler yaşandığı sırada Filistinli dört aile alınan tahliye kararını Yüksek Mahkemeye taşıdı. Mahkeme evlerin mülkiyet hakkına dair

durum kesinleşmediğinden söz konusu ailelerin evlerinde kalmaya devam etmelerine

hükmetti. Eğer Mahkemenin yasamayı denetleme ve hükümsüz kılma yetkisi kalkarsa, son söz her zaman siyasetin olacak; dezavantajlı kesimlerin hak arama mercii ellerinden alınmış olacak. Bu açıdan hükümetin bu girişimini anayasal bir karşı devrim olarak nitelemek mümkün olabilir; 28 yıl geriye atılmış bir adım.

Son tahlilde İsrail'de kitlelerin kararlılıkla sürdürmekte

olduğu protestolar dindar ve seküler kesim arasında süregelen yaşam tarzı mücadelesinin bir yansıması olarak da yorumlanabilir. İsrail kurulurken David Ben-Gurion'un 1947'de ultra-Ortodoks

Agudat Israel ile yaptığı Statüko Anlaşmasına göre Haredi erkekler askerlikten muaf tutuldu. Yüksek

Mahkeme ise 10 yıl önce bunun anayasal bir hak olan eşitliğin altını oyan bir düzenleme olduğuna hükmetmişti. Askerlik konusu Haredi kesim ile seküler

kesim arasındaki anlaşmazlıklardan sadece biri. Dindarların *Şabata* tüm

ülkenin ve tüm halkın uyması beklentisi ve mümkün olursa bunu dayatma ihtimali de yaşam tarzı mücadelesini körükleyen hususlardan. Kadınların toplumsal yaşamdaki

konu­mları da yakıcı bir konu. Aşırı milliyetçi-dindar koalisy­onun seküler kesimin yaşam tarzına müdahale ederek, demokratik ve liberal değerlerden yoksun bir İsrail vücuda getirme ihtimali en büyük kaygıyı oluşturuyor; bunu protestolar sırasındaki pankartlardan ve sloganlardan göz­lemlen­mek mümkün. Öte yandan, yargıyı kısıtlamaya yönelik bu girişimi sağın egemenlik hakkındaki pürist yaklaşımında da bulmak mümkün: Egemen olan halktır, liderler halkın temsilcisidir; o zaman onların gücüne dair bir sınırlama - medya, mahkeme, muhalefet - meşru olamaz. Aynı popülist tutum başka ülkelerde deneyimlendi. Macaristan ve Polonya'da aşırı sağ iktidara gelir gelmez yargıda revizyona girişti; yasama sürecinin yargı denetiminden kaldırılması, atamaların yakın hâkimlerden yapılması gibi girişimlere bu ülkelerde de şahit olundu.

Haftalardır süren protestolar Netanyahu'nun bir nevi geri adım atmasını sağladı. Gelgelelim Netanyahu aşırı sağcı ortaklarının taleplerini yerine getirmese koalisy­onun dağılması riski var ve Netanyahu bu riski göze alamayabilir. Öte yandan, Amerikan hükümetinin olanları onaylamadığına dair gönderdiği sinyallerin etkisini de göz ardı etmemek gerekir. Yine de protestolara katılan İsraili Yahudilerin ve İsraili Filistinlilerin kazanımlarını koruma mücadelesinin kayda değer önem teşkil ettiğini değerlendirmek elzemdir. Eğer Netanyahu kaldığı yerden devam ederse, İsrail'in anayasal bir krizle karşı karşıya kalması kaçınılmaz olacaktır. Filistinliler nezdinde Yahudi üstünlüğünü savunan aşırı sağcı bir hükümet hâlihazırdaki çatışma ve anlaşmazlıkların daha da şiddetlenmesi anlamına gelecektir. İsrail'in bölgedeki rakibi İran için ise ülkede yaşananlar bir iç zayıflık olarak nitelendiriliyor olabilir.

Doç. Dr. Tuęe Ersoy-Ceylan, İzmir Demokrasi Üniversitesi

Tuęe Ersoy-Ceylan İzmir Demokrasi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümü öğretim üyesidir. Galatasaray Üniversitesi'nden mezun oldu. Fransa'da Université Lyon II, Institut d'Etudes Politiques (IEP)'de Yakınoğu ve Akdeniz Araştırmaları Merkezi'nde eğitimine devam etti. Yüksek Lisans derecesini ODTÜ Ortadoęu Araştırmaları programından; doktora derecesini Marmara Üniversitesi Ortadoęu Araştırmaları Enstitüsü'nden aldı. 2015'te İsrail Hayfa Üniversitesi'nde bulundu. 2022 yılında Brandeis Üniversitesi Schusterman İsrail Çalışmaları Merkezi'nde misafir öğretim üyesi olarak bulundu. İsrail siyaseti ve toplumu, Türkiye-İsrail ilişkileri ve Orta Doęu siyaseti üzerine çalışmaktadır. Son olarak *İsrail: Kimlik, Siyaset, Dış Politika, Güvenlik* kitabının editörlüğünü yapmıştır.

Bu yazıya atıf için: Tuęe Ersoy, "İsrail'deki Yargı Revizyonu Tasarısını ve Protestoları Anlamak" , Çevrimiçi Yayın, 9 Mayıs 2023, <https://www.uikpanorama.com/blog/2023/05/09/te/>

Telif@UIKPanorama. Çevrimiçi olarak yayımlanan yazıların tüm telif hakları

Panorama dergisine aittir. Aksi belirtilmediği sürece, yayımlanan yazılarda belirtilen görüşler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK, Global Akademi, Panorama Yayın Kurulu ile editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.